

*Л. В. Батченко,
доктор економічних наук, професор,
Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ
Т. В. Князева,
кандидат економічних наук, доцент
Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, м. Київ*

СТРУКТУРНА ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ДЕРЖАВНА ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА: ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ ТА ВПЛИВ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ КРАЇНИ

*L. V. Batchenko,
Doctor of Science in Economics, Professor
Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv
T. V. Kniazieva,
Candidate of Science in Economics, Associate Professor
National Pedagogical University M.P. Dragomanova, Kyiv*

STRUCTURAL POLICY OF NATIONAL ECONOMY AND NATIONAL ENVIRONMENTAL POLICY, INTERDEPENDENCE AND IMPACT ON COMPETITIVENESS OF THE COUNTRY

В роботі удосконалено поняття екологічної реструктуризації економіки як фактора забезпечення еколого-економічної безпеки і сталого розвитку на основі системного підходу, що включає соціальні, економічні та екологічні умови і можливості природного потенціалу та виробничої сфери, спрямованих на раціональне природокористування, відтворення природно-ресурсного потенціалу країни, вирішення глобальних проблем природокористування при збереженні пріоритету зростання економічних результатів країни та підвищення конкурентоспроможності на зовнішньому ринку. Розвинуто уявлення про взаємозалежність структурної та екологічної політик держави, що має на меті зміцнення конкурентоспроможності, поліпшення інфраструктури, сприяння вільній торгівлі і антимонопольній політиці, створення сприятливого політичного і культурного клімату.

In the paper improved the concept of ecological restructuring of the economy as a factor of ensuring the environmental and economic security and sustainable development through a systematic approach that includes social, economic and environmental conditions and the possibility of natural potential and production sector aimed at environmental management, restoration of natural-resource potential, solve global problems of nature while maintaining the priority growth of economic performance and competitiveness on the international market. Developed understanding of the interdependence of structural and environmental policy, which aims to strengthen competitiveness, improve infrastructure and promote free trade and antimonopoly policy, creating a favorable political and cultural climate.

Ключові слова: екологічна політика, екологічна безпека, економічний механізм, конкурентоспроможність, національна економіка, раціональна економіка, структурна політика.

Keywords: *environmental policy, environmental safety, economic mechanism, competitiveness, national economy, rational economy, structural policies.*

Актуальність проблеми. Економічне зростання національної економіки, до якого прагне країна, є за своєю природою переважно екстенсивним. Про це свідчить збільшення обсягу виробництва саме в тих галузях, які на сьогоднішній день найбільш енергоємні, капіталомісткі, ресурсомісткі. Існуючу галузеву структуру економіки, в цілому, і промисловості, зокрема, можна охарактеризувати як неефективну. Крім того, структурна політика має односторонній розвиток, якому сприяє сировинна спрямованість експорту. У той же час, відбувається загострення екологічних проблем, забруднення деяких територій досягла граничного рівня і загрожує населенню надзвичайними ситуаціями і катаклізмами [7, с. 49]. Подальший розвиток економіки і промисловості ще більше сприяє посиленню даних тенденцій. Державі необхідно проводити продуману ефективну структурну політику, спрямовану, перш за все, на забезпечення сталого зростання та екологічної безпеки, тобто пріоритетним має бути саме екологічне реструктурування економіки.

Охорона, раціональне використання і відтворення природних елементів навколишнього середовища є важливою складовою економічної стратегії виконавчих органів влади, але на сьогодні цього не достатньо. Однак, до цього часу багато аспектів комплексного вирішення проблеми забезпечення екологічної безпеки і проведення екологічної реструктуризації економіки не знайшли належного відображення в економічній науці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В останні роки в ряді опублікованих економічних дослідженнях з даного питання розглянуті загальні теоретичні і методологічні принципи реструктуризації економіки та забезпечення національної безпеки в умовах перехідної економіки.

У цьому плані необхідно відзначити дослідження відомих вітчизняних економістів: О.І. Амоші, Б.В. Буркинського, В.М. Геєця, Б.М. Данилишина, Л.Г. Мельника, В.П. Семиноженко, М.А. Хвесика. Теорія раціонального природокористування і захисту навколишнього середовища освячені в роботах С.М. Ілляшенко, О.В. Прокопенко, І.М. Синякевича, О.В. Садченко, Ю.Ю. Туниці, С.К. Харічкова, Є.В. Хлобистова.

У світі робляться спроби формування нового типу еколого-економічного зростання, основою якого має стати сталий розвиток, який не тільки породжує економічне зростання, але справедливо розподіляє його результати, відновлює довкілля, збільшує можливості людей, а не збіднює їх. В даний час в економічних дослідженнях багато уваги приділяється питанням щодо розробки програм сталого розвитку. Розробляються методології та методики діагностики загроз економічної безпеки, досягнення рухомої економічної рівноваги в регіоні.

Однак, на наш погляд, недостатньо досліджено проблеми реструктуризації територій різних рівнів з урахуванням екологічного чинника, коли вирішення екологічних проблем ускладнюється перехідним характером економіки.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні комплексного підходу при розробці структурної та екологічної державних політик для забезпечення екологічного реструктурування економіки та конкурентоспроможності країни на зовнішніх ринках.

Вклад матеріалу основного дослідження. Досвід проведення структурних перетворень в різних країнах показує, що багато в чому успіх проведеної політики значною мірою визначається ступенем державної участі – від індикативної до деяких елементів директивної. При цьому на окремих етапах реалізації структурної політики заходи можуть носити навіть виключно директивний характер (в першу чергу, під час відновлення господарств в післявоєнний період). Можна стверджувати, що структурна політика, в тому вигляді, в якому вона склалася до теперішнього часу, являє собою комплексну систему державних економічних та інституційних заходів середньострокового і довгострокового характеру, спрямованих на раціональну зміну структури економіки [5, с. 103].

В даному контексті структурна політика розуміється як елемент державного регулювання, що охоплює заходи по впливу на структуру національної економіки, тобто на співвідношення між галузями в межах даної території, що передбачає вплив на галузеве розміщення виробничих ресурсів і забезпечення в умовах, що склалися, відтворення більш ефективного типу економічного розвитку.

Структурна політика включає в себе промислову, інвестиційну, науково-технічну політику, політику в області власності і т.д. Розглянемо деякі аспекти структурної політики, характерні сучасному етапу розвитку економіки.

Інституційною формою державного попиту є програми, через які реалізується державна структурна та промислова політика. Їх головні пріоритети: імпортозаміщення в некапіталомістких галузях з швидким оборотом капіталу та високою бюджетною ефективністю, що забезпечують товарне наповнення споживчого ринку; підвищення конкурентоспроможності галузей з високим ступенем обробки [1, с. 45; 2, с. 59].

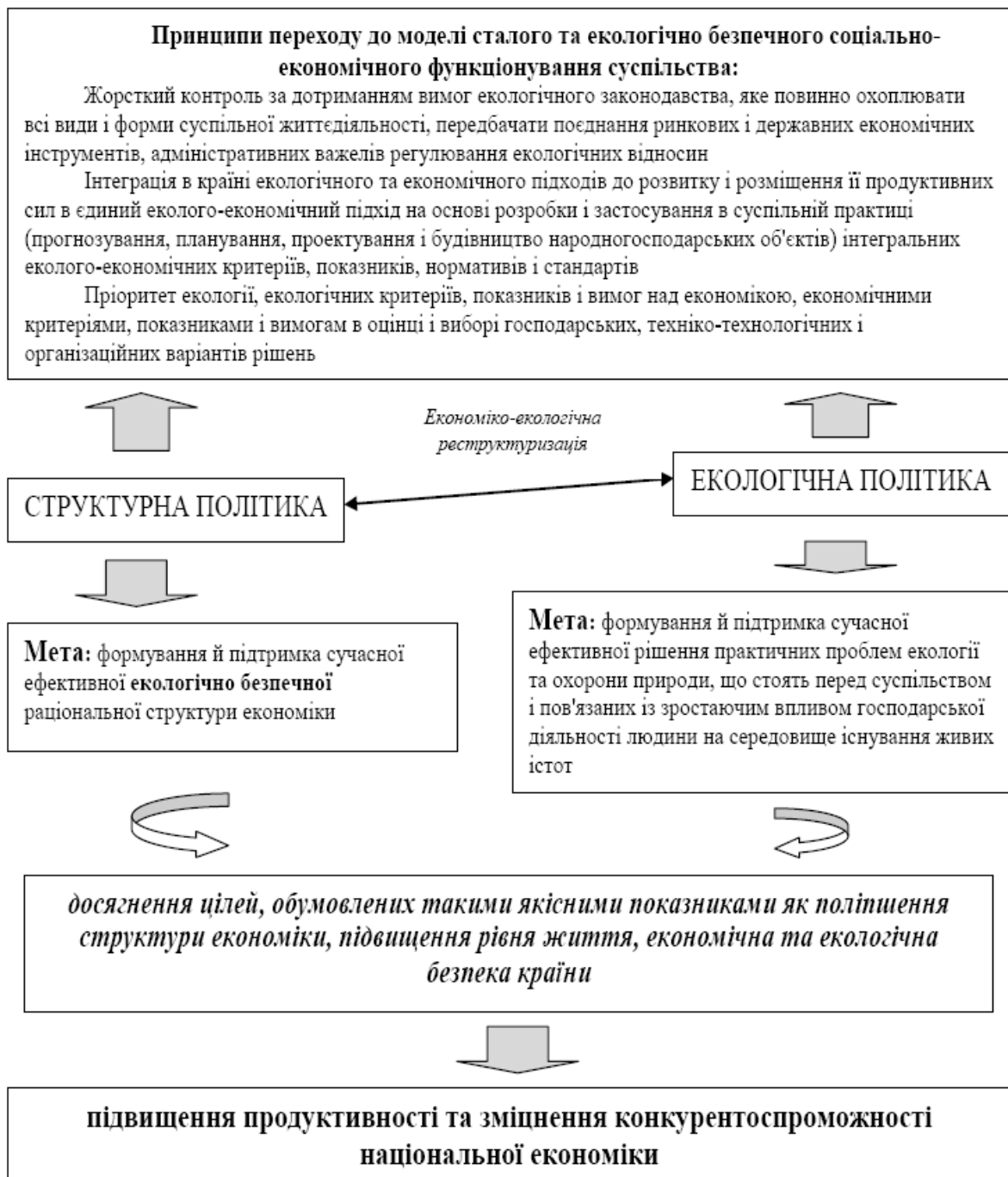
Важливою частиною структурної політики держави є ставлення до галузей, які втрачають потенціал розвитку. У цьому випадку потрібна розробка окремих заходів щодо підвищення їх конкурентоспроможності або їх ліквідації в поєднанні з відповідними компенсаційними заходами.

Розглядаючи заходи, що проводяться в рамках структурної політики щодо державного і приватного секторів економіки, можна відзначити, що принципових відмінностей в інструментарії її проведення не повинно бути, за винятком тих виробництв, де держава свідомо йде на підтримку тієї чи іншої галузі.

Здійснення структурних зрушень є найскладнішим загальноекономічним завданням. З метою зниження рівня ризику до прийнятного, багато невеликих держав воліють здійснювати структурні зрушення в рамках інтеграційних об'єднань. Структурні зрушення мають загальноекономічну природу і тому закономірності їх регулювання мають загальні риси, які проявляються як в методах впливу на досліджувані об'єкти, так і в політиці їх проведення. У той же час різноманітність економічних, фінансових, валютних і соціальних факторів породжує багатоваріантність структурної політики.

Незважаючи на значний спад виробництва в більшості галузей економіки, Україна серед європейських держав має високий інтегральний показник негативного антропогенного навантаження на навколишнє середовище практично по всій своїй території [4, с. 87]. Причому екологічна ситуація і якість середовища в двох третинах усіх областей країни характеризуються як гостро критичні, несприятливі для здоров'я людини. Природокористування є вкрай нераціональним, марнотратним і екологічно неврівноваженим [7, с. 82]. Від того, як діють державні та громадські інститути і управлінські органи вирішальною мірою залежать суть і характер екологічної політики, подолання екологічної кризи, ефективне рішення природоохоронних завдань. При цьому ефективність всієї державно-управлінської інфраструктури суспільства багато в чому залежить від масової екологічної свідомості, культури і освіченості всіх громадян як умови досягнення належного рівня ресурсно-екологічної та соціально-економічної безпеки життєдіяльності суспільства [3, с. 195]. Все це свідчить про нагальну необхідність ефективного і швидкого вирішення в Україні завдань інституційного основоположного формування основ екологічної безпеки в контексті соціально-економічного розвитку з метою надання національній економіці характерних рис стійкого і екологічно безпечного функціонування вже в найближчій перспективі.

З огляду на вищесказане можна говорити про необхідність структурної перебудови економіки країни на засадах екологічного менеджменту та забезпечення екологічної реструктуризації національної економіки. Тому взаємозв'язок екологічної та структурної політики незаперечний (рис.).

Рис. Структурна політика та екологічна політика: взаємозалежність та вплив на конкурентоспроможність країни
(розроблено авторами)

На сучасному етапі екологічний чинник стає одним з головних пріоритетів в здійсненні міжнародного співробітництва практично всіх держав світу. Україна повинна рухатися по шляху гармонізації національного природоохоронного, ресурсного, ядерного законодавства, вимог і стандартів екологічної безпеки господарської діяльності та всебічної адаптації їх до західноєвропейського соціально-екологічного простору. Поряд з цим екологічний стан навколишнього середовища, рівень і характер економіки природокористування та природоохоронних заходів, екологічна безпека застосовуваних технологій повинні в максимальному ступені відповідати західноєвропейським соціально-економічним стандартам і нормативам.

Для ефективного вирішення проблем екологічної безпеки необхідні кошти для фінансування природоохоронних заходів і впровадження екологічно безпечних технологій, здійснення структурних економічних змін на основі екологічних факторів, вимог і обмежень. І, з цих позицій, чим гостріше стає екологічна ситуація в Україні, тим більше в сьогоденні і в майбутньому належить необхідність спрямовування на охорону та оздоровлення навколишнього середовища, раціоналізацію природокористування. Хоча на перший погляд парадоксально, але процес радикалізації екологічної

політики в інтересах економного, раціонального використання державних фінансових коштів в країні вигідніше з економічної та інших точок зору скоріше починати і постійно нарощувати потенціал відповідних реформ та інших громадських новацій.

Реалізація такого основоположного бачення може бути забезпечена тільки тоді, коли виробничо-господарська діяльність товариства, напрямки, способи, техніка і технологія природокористування та природоперетворення спираються на науково зважений еколого-економічний прогноз. Розробляючи прогнозну стратегію, за допомогою якої може здійснюватися перехід до моделі сталого та екологічно безпечного соціально-економічного функціонування суспільства, необхідно керуватися такими принципами [7, с. 94]:

- пріоритет екології, екологічних критеріїв, показників і вимог над економікою, економічними критеріями, показниками і вимогами в оцінці і виборі господарських, техніко-технологічних і організаційних варіантів рішень;

- жорсткий контроль за дотриманням вимог екологічного законодавства, яке повинно охоплювати всі види і форми суспільної життєдіяльності, передбачати поєднання ринкових і державних економічних інструментів, адміністративних важелів регулювання екологічних відносин, систем і методів природокористування і природоохорони;

- оптимальне поєднання галузевого і територіального управління природокористуванням і охороною навколишнього середовища, переміщення центру ваги і відповідальності за рішення ресурсно-екологічних проблем на місцеві органи влади і управління, при збереженні за центром функцій контролю за неодмінним дотриманням суб'єктами господарської діяльності екологічних обмежень, нормативів і стандартів;

- поєднання в країні екологічного та економічного підходів до розвитку і розміщення її продуктивних сил в єдиний еколого-економічний підхід на основі розробки і застосування в суспільній практиці (прогнозування, планування, проектування і будівництво народногосподарських об'єктів) інтегральних еколого-економічних критеріїв, показників, нормативів і стандартів.

Авторами розвинуто поняття еколого-економічної реструктуризації як фактора забезпечення еколого-економічної безпеки і сталого розвитку країни. Пропонується під цим поняттям розуміти структурну перебудову національної економіки, орієнтовану на пріоритетний розвиток високотехнологічних і природозберігаючих виробництв на основі системного підходу, що включає соціальні, економічні та екологічні умови і можливості природного потенціалу та виробничої сфери, спрямованих на раціональне природокористування, відтворення природно-ресурсного потенціалу країни, вирішення глобальних проблем природокористування при збереженні пріоритету зростання економічних результатів країни та підвищення конкурентоспроможності на зовнішньому ринку. Відмінність авторського трактування у виділенні вхідних умов та результату самого процесу реструктуризації.

Держава як суб'єкт, наділений специфічними повноваженнями в аспекті інституціоналізації еколого-економічних відносин, має зробити наступні дії [6, с. 70]:

- надання гнучкості системі стандартів та регламентації – формування специфічних обмежень на стадії проектування виробництва;

- створення передумови переходу до постіндустріального етапу розвитку;

- становлення системи культурно-етичних і моральних цінностей, що трансформують екзогенні обмеження в ендогенні;

- побудова системи зворотних зв'язків з суб'єктами нижчого рівня через надання повноважень формування політик господарювання в встановлених рамках, що дозволить відобразити особливості регіону;

- позиціонування національної економіки в міжнародному співтоваристві, використання міжнародних угод як основи національного законодавства та інтеграції в геосистему.

Висновки. Таким чином, підводячи підсумки вищевикладеного, можна резюмувати, що структурна політика держави повинна включати такі напрямки:

- розвиток нових галузей, які сприяють загальному підвищенню ефективності промислового виробництва;

- стимулювання інвестиційної, інноваційної та підприємницької активності виробництв;

- сприяння розвитку галузей, які забезпечують значну частину експортної продукції;

- розвиток конкурентоспроможних на світовому ринку виробництв;

- згорання частини виробництв у депресивних галузях економіки;

- стимулювання розвитку третинного сектору економіки.

Основними завданнями при цьому стають: підвищення продуктивності та конкурентоспроможності економіки підприємства, регіону або країни; селективна реструктуризація виробництва в галузях промисловості з метою збільшення випуску конкурентоспроможної продукції, поліпшення інфраструктури, сприяння вільній торгівлі і антимонопольна політика, створення сприятливого політичного і культурного клімату.

При цьому треба акцентувати, що реалізація цих напрямів та виконання завдань структурної політики держави повинно будуватися з урахуванням екологічного фактору. Державна екологічна політика може бути представлена як система специфічних політичних, економічних, юридичних та інших заходів, що вживаються державою з метою управління екологічною ситуацією і забезпечення раціонального

використання природних ресурсів на території країни. В результаті реалізації екологічної політики створюється екологічне середовище, яке історично змінюється як сукупність природних і соціальних факторів, до якого адаптуються суб'єкти екологічних відносин. Екополітика як державний менеджмент пов'язана з реалізацією екологічної функції держави, яка проводить загальнонаціональну політику, спрямовану на забезпечення екологічної безпеки людини та соціуму.

На сучасному етапі екологічний чинник стає одним з головних пріоритетів в здійсненні міжнародного співробітництва практично всіх держав світу. Україна повинна рухатися по шляху гармонізації національного природоохоронного, ресурсного, ядерного законодавства, вимог і стандартів екологічної безпеки господарської діяльності та всебічної адаптації їх до західноєвропейського соціально-екологічного простору. Поряд з цим екологічний стан навколишнього середовища, рівень і характер економіки природокористування та природоохоронних заходів, екологічна безпека застосовуваних технологій повинні в максимальному ступені відповідати західноєвропейським соціально-економічним стандартам і нормативам.

Таким чином, процес екологізації господарської діяльності дає можливість спостерігати нові й трансформувати існуючі господарські взаємодії, що змінюють зміст інституціоналізації та підходи до організації господарювання і, як слідство, визначають зміни господарських мотивацій.

Список використаних джерел.

1. Портер Е. Майкл. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / Майкл Е. Портер; Пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 454 с.
2. Рей А. Конкурентные стратегии государства и фирм в экспортноориентированном развитии / А. Рей. // Вопросы экономики. – 2009. – № 8. – С. 56–64.
3. Снякевич І. М. Екологічна політика. Стратегія подолання глобальних екологічних загроз : монографія / І. М. Снякевич; Нац. лісотехн. ун-т України. – Л. : ЗУКЦ, 2011. – 331 с.
4. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції» / Авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін. Національний Інститут стратегічних досліджень [Інститут економічного Прогнозування НАН України, Міністерство економіки та питань європейської інтеграції України]. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
5. Структурні зміни та економічний розвиток України : монограф. / [Геєць В.М., Шинкарук Л.В., Артёмова Т.І. та ін.]; за ред. д-ра екон. наук Л.В. Шинкарук ; НАН України ; Ін-т екон. та прогноз. – К., 2011. – 696 с.
6. Структурні перетворення в Україні: передумови модернізації економіки / А.П. Павлюк, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська [та ін.]; за ред. Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2012. – 104 с.
7. Формування моделі управління природними ресурсами в ринкових умовах господарювання : [монографія] / [за заг. ред. д.е.н., проф., акад. НААН України М.А. Хвесика]. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. – 304 с.

References.

1. Porter E. Maykl (2005), *Konkurentnaya strategiya: Metodika analiza otrasley i konkurentov* [*Competitive Strategy: Technique Analyzing Industries and Competitors*], Moscow, Alpina Biznes Buks, 454 p.
2. Rey A. (2009), *Konkurentnyye strategii gosudarstva i firm v eksportnooriyentirovannom razvitii* [*Competitive strategies of the state and the development of export-oriented firms in*], *Voprosy ekonomiki*, pp. 56–64.
3. Syniakevych I.M. (2011), “*Ekolohichna polityka. Stratehiia podolannia hlobal'nykh ekolohichnykh zahroz*” [Environmental policy. The strategy to overcome global environmental threats], *Nats. lisotekhn. un-t Ukrainy, Lviv, Ukraine*, 331 p.
4. Halchynskyy A. S., Heets V. M. ta in. (2004), *Stratehiya ekonomichnoho i sotsialnogo rozvytku Ukrayiny (2004–2015 roki)* [*Strategy of economic and social development of Ukraine (2004–2015 years)*], *Natsionalnyy Instytut Stratehichnykh Doslidzhen, Instytut ekonomichnoho Prohnozuvannya NAN Ukrayiny, Ministerstvo ekonomiky ta pytan evropeyskoyi intehratsiyi Ukrayiny, Kyiv*, 416 p.
5. Heets V. M. ta in. (2011), *Strukturni zminy ta ekonomichniy rozvytok Ukrayiny* [*Structural change and economic development of Ukraine*], *NAN Ukrayiny, Instytut ekonomyki ta prognosuvannya, Kyiv*, 696 p.
6. Pavlyuk A. P., Pokrishka D. S., Belinska Ya. V. (2012), *Strukturni peretvorennia v Ukrayini: peredumovy modernizatsiyi ekonomiky* [*Structural transformations in Ukraine: background of economic modernization*], *Kyiv, NISD*, 104 p.
7. Khvesyk M.A. (2013), “*Formuvannya modeli upravlinnia pryrodnymy resursamy v rynkovykh umovakh hospodariuvannya*” [Formation of model management of natural resources in market conditions], *Instytut ekonomiky pryrodokorystuvannya ta staloho rozvytku Natsional'noi akademii nauk Ukrainy, Kyiv, Ukraine*, 304 p.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2015 р.